

بسمه تعالی

راه‌های مقابله با آسیب‌های خانواده از منظر آموزه مهدویت

لیلا آسال^۱

چکیده

جامعه متشکل از خانواده‌هاست. اسلام خانواده را به عنوان محبوب‌ترین واحد اجتماعی در پیشگاه الهی می‌داند. باور به امام دوازدهم حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف یکی از اصلی‌ترین اعتقادات شیعیان است. اما متأسفانه این اعتقاد در برخی از خانواده‌ها با آسیب‌های فراوانی مواجه شده است. این نوشتار با رویکردی توصیفی-تحلیلی و استفاده از اسناد و مدارک کتابخانه‌ای به بررسی برخی از مهم‌ترین آسیب‌های پیش رو خانواده و راه‌های مقابله با آن با توجه به آموزه مهدویت پرداخته است. یافته‌ها مقاله حاضر نشان می‌دهد که انتظار و باور به مهدویت در برطرف کردن معضلات خانواده می‌تواند مفید و موثر باشد. در این راستا لازم است ابتدا برخی آسیب‌های مهم را از نظر ابعاد مختلف بررسی کرد و شناخت. هدف بر این است با شناخت این آسیب‌ها به راه‌های مقابله با آن بپردازیم.

کلید واژه: آسیب، خانواده، مهدویت، آسیب شناسی خانواده

مقدمه

نهاد خانواده، اولین و مهم‌ترین نهاد در تاریخ و تمدن بشری است. باور به مهدویت، یکی از باورهای اصیل بنیان خانواده است که ریشه در دین اسلام دارد و از آموزه‌های اسلام نشأت گرفته است. باور به مهدویت افزون بر اینکه خاستگاه آیات قرآنی و روایات معصومین علیهم السلام است، از تایید و همراهی مستندات عقلی برخوردار است. اما متأسفانه امروزه در برخی خانواده‌ها مهدویت از اصل خود فاصله گرفته و با آسیب‌های فراوانی مواجه شده است. مفهوم آسیب در مقاله حاضر، هرگونه عامل سببی و سلبی است که سبب سستی و رکود آموزه مهدویت در نهاد خانواده می‌شود. موضوع آسیب شناسی خانواده از اهمیت والایی برخوردار است که در جهت تصحیح عملکردها و طرز تفکر است، چرا که اصلاح طرز تفکر در هر چیزی از اهمیت بسزایی برخوردار است.

در رابطه با مقابله با آسیب‌های مهدویت در نگرش‌های گوناگون در قالب کتاب و مقاله نوشته شده است مانند کتاب آسیب شناسی خانواده (۱۳۸۸) نوشته جعفر حق شناس، کتاب آسیب شناسی جامعه منتظر نوشته سید محمد میردبار، کتاب گفتمان مهدویت و چالش‌های آسیب‌شناسی (۱۳۹۵) نوشته علیرضا صدرا، البته در این موارد به مقابله با آسیب‌ها و معضلات پیش روی خانواده از منظر آموزه مهدویت کمتر توجه شده است. لذا با توجه به اهمیت بحث آسیب شناسی خانواده در مقاله حاضر تلاش شده است راه‌های مقابله با آسیب‌ها مواجهه در نهاد خانواده به صورت جامع‌تر دنبال شود. آسیب‌هایی همچون طلاق، فرزند سالاری، سلطه‌گری مردان یا زنان، افسردگی و برداشت التقاطی و سطحی از مفهوم مهدویت از جمله مهم‌ترین آسیب‌های مهدویت در نهاد خانواده است که در نوشتار حاضر به راه‌های مقابله با این آسیب‌ها اشاره شده است.

۱. مفهوم شناسی

۱-۱. آسیب

واژه آسیب ریشه یونانی دارد؛ به معنای رنج، محنت، احساسات و غضب است.^۱ آسیب شناسی نخست در مباحث و علوم پزشکی برای شناسایی علل بیماری‌های مربوط به اعضای بدن و درمان آن امراض به کار می‌رفت. آسیب شناسی اجتماعی مفهوم جدیدی است که علل و عوامل ایجاد کننده آسیب‌های اجتماعی را بررسی می‌کند و در مطالعات مربوط به خانواده، به علل

^۱ دهخدا، لغت نامه دهخدا، ص ۳۹

و عواملی می‌پردازد که سلامت و استحکام نظام خانواده را تهدید می‌کند و آثار سوئی بر سلامت روانی و جسمانی اعضای خانواده به خصوص کودکان دارد.^۱

۱-۲. خانواده

خانواده در لغت به معنای خاندان، اهل خانه، اهل بیت و تبار به کار رفته است.^۲ در اصطلاح خانواده کوچک‌ترین، ساده‌ترین و عمومی‌ترین نهاد اجتماعی است که بر اساس ازدواج رسمی و شرعی بین زن و مرد با توجه به خواست فطری و غریزی انسان تشکیل می‌شود و با تولد فرزندان توسعه می‌یابد. خانواده اولین و مهم‌ترین عامل تکامل بشر و سازندگی شخصیت انسان دارد؛ از این رو اسلام برای تحکیم و تاسیس این نهاد سرنوشت ساز و پیشگیری از فروپاشی آن، رهنمودهای بسیار مهمی ارائه کرده است.^۳

۱-۳. مهدویت

مهدی اسم مفعول و به معنای هدایت شده است. مهدویت نیز از همین ریشه است.^۴ مهدویت در اصطلاح از جمله عقاید اصول مذهب شیعه اثنا عشری است. شیعه معتقد است که مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف دوازدهمین جانشین پیامبر خاتم است که رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم خود بشارت آمدن و عدالت گستری و منجی‌گری او در جهان آینده را داده است. این عقیده تنها به شیعیان اختصاص ندارد بلکه همه فرقه‌های اسلامی در آن مشترک‌اند.

۲. باور به مهدویت و مقابله با آسیب‌های پیش روی خانواده

۲-۱. نقش باور به مهدویت در برطرف کردن تزلزل و معضل طلاق در نهاد خانواده

یکی از آسیب‌های احتمالی، نداشتن شناخت درست از امامت، مهدویت و گرایش افراد خانواده به جریان‌های انحرافی و ایجاد انحراف در خانواده است. مادر خانواده از آنجایی که نقش محور است، لذا انحرافش از مسیر درست مهدویت و گرایش او به جریان‌های انحرافی نسبت به دیگر اعضای خانواده تاثیر بیشتری در انحراف خانواده دارد. همین موضوع سبب می‌شود که برخی از افراد از یک خانواده

^۱ . فرجاد، آسیب شناسی اجتماعی و جامعه شناسی انحرافات، ص ۶۵

^۲ . دهخدا، لغت نامه دهخدا، ص ۱۸۹

^۳ . شیخی، تحکیم خانواده از نگاه قرآن و حدیث، ص ۱۱

^۴ . تونه‌ای، فرهنگ الفبایی مهدویت، ص ۲۶۹

مثلاً یکی از والدین یا هر دوی آنها و چه فرزندان در دام جریان‌های انحرافی بیفتند، در نهایت در خانواده ناهنجاری، اختلاف و تفرقه ایجاد شود و نظام و اساس خانواده متزلزل گردد تا جایی که حتی ممکن است به جدایی و طلاق بینجامد.

طلاق خود به تنهایی به عنوان یکی از آسیب‌های مهمی است که خانواده را درگیر خودش می‌کند. هرچند در برخی شرایط خاص بر اساس احکام حقوقی اسلام طلاق جایز است، اما در عین حال در روایتی امام صادق علیه السلام می‌فرمایند: هیچ چیزی مبعوض تر از طلاق نیست.^۱

«فَإِنَّ الطَّلَاقَ يَهْتَزُّ مِنْهُ الْعَرْشُ؛ قبح آن به حدی است که موجب لرزش عرش الهی می‌شود».^۲ متأسفانه طبق بررسی آماری ارائه شده در دهه‌های اخیر، طلاق در ایران رو به فزونی است، تا جایی که حتی بیشتر از میزان پیش بینی شده رشد داشته است. از علل مهم طلاق می‌توان به اعتیاد، بیکاری، عدم سازش زوجین، عدم تمکین، فقدان تبانی فرهنگی و مصرف زدگی اشاره کرد. از آنجایی که افزایش طلاق نهاد خانواده را با آسیب‌ها و مشکلات متعددی مواجه می‌سازد، مقابله کردن با این آسیب‌ها و برطرف کردن آثارشان بسیار سخت و دشوار است و پیامدهای ناهنجاری برای نهاد خانواده به بار می‌آورد. از مهمترین عواقب منفی طلاق می‌توان به ایجاد تزلزل در خانواده و تقویت آسیب‌های اجتماعی اشاره کرد.^۳

راه مقابله با طلاق و ایجاد تزلزل در خانواده انتظار و باور به مهدویت است چرا که خانواده منتظر بر پایه باور به مهدویت که این باور برخاسته از سه اصل توحید، نبوت و امامت است به معرفت و شناختی می‌رسد که دیدگاهش به بنیان خانواده تغییر یافته، در نتیجه برای استحکام و تثبیت آن تلاش بسیاری می‌کند.

فردی که باور به امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف دارد و منتظر ظهور منجی است توجه بیشتری به حضرت می‌کند، در نهایت تمام تلاش خود را می‌کند تا سبک زندگی و شخصیت خود را طوری سر و سامان بدهد که مطابق با خواست و رضایت آن حضرت که همان خواست خداوند است باشد و با الگو قرار دادن آن حضرت در زندگی خود به عنوان زینت آن حضرت به حساب می‌آید. امام رضا

۱. حر عاملی، وسائل الشیعه، ج ۲۲، ص ۸

۲. همان، ص ۹

۳. بانکی پور، آسیب شناسی نهاد خانواده در ایران، ص ۳۴

علیه السلام در این باره خطاب به پیروانش می‌فرمایند: «كُونُوا زَيْنًا وَلَا تَكُونُوا شَيْنًا»^۱ مایه زینت ما باشید، نه مایه سرافکندگی»^۲.

خانواده منتظر با توجه به تعالیم دینی، در مشکلات و سختی‌ها خود را مسئول می‌داند تا در مقابل آن ناملایمات صبر و تحمل در پیش گیرد و در کمترین سختی‌ها نه تنها اساس و بنیان خانواده را مختل نکند، بلکه تمام تلاش خود را برای تثبیت و استحکام خانواده به کار گیرد. در روایتی حضرت امیرالمؤمنان علیه السلام می‌فرماید: «جِهَادُ الْمَرْأَةِ أَنْ تَصْبِرَ عَلَى مَا تَرَى مِنْ أَذَى زَوْجِهَا؛ صبر و تحمل زن در مقابل سختی‌ها زندگی مشترک را به عنوان جهاد زن تلقی می‌کند»^۳.

همچنین «وَمَنْ صَبَرَ عَلَى سُوءِ خُلُقِ امْرَأَتِهِ وَاحْتَسَبَهُ أَعْطَاهُ اللَّهُ تَعَالَى يَصْبِرُ عَلَيْهَا مِنَ الثَّوَابِ مِثْلَ مَا أُعْطِيَ أَيُّوبَ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَلَى بَلَاءِهِ؛ صبر و تحمل شوهر در مقابل رفتارهای اشتباه و کج روی زن، برابر با اجر و پاداش حضرت ایوب است»^۴.

خانواده منتظر به لحاظ اعتقادی به درجه‌ای از کمالات می‌رسد که در روابط زن و شوهر با همدیگر و روابط والدین با فرزندان و بالعکس تاثیر می‌گذارد در نتیجه بنیان خانواده حفظ می‌شود و مشکلات زندگی به خوبی مدیریت می‌شود. به لحاظ اخلاقی هم خانواده منتظر، خودسازی و تهذیب نفس و دستیابی به فضایل اخلاقی و دور ماندن از رذائل اخلاقی را همت خویش قرار می‌دهد پس تمام تلاش خود را به کار می‌گیرد تا از رفتارهای آسیب‌زا چون طلاق و جدایی خود را بدور نگه دارد و در شمار منتظران راستین منجی درآید.

۲-۲. باور به مهدویت و مقابله با افسردگی در بنیان خانواده

افسردگی یکی از آسیب‌های مهم اجتماعی است که زن‌ها نسبت به مردها بیشتر دچار آن می‌شوند. افسردگی در اصل یک بیماری روانی یا به عبارتی ناهنجاری‌های خلقی عاطفی است. بیشتر افراد به دلیل فشارهای زیادی که به آنان در زندگی وارد می‌شود، دچار افسردگی می‌شوند.^۵ گاهی حتی فرد تا حدی دچار افسردگی می‌شود و از همه چیز و همه کس ناامید می‌شود که دست به

^۱ .کلینی، الکافی، ج ۲، ص ۷۷

^۲ .کتابخانه احادیث شیعه؛ www.zanjani.ir

^۳ . حرعاملی، وسائل الشیعه، ج ۲۰، ص ۱۵۷

^۴ . همان ج ۲۰، ص ۱۶۴

^۵ . بیرامی، خانواده و آسیب شناسی آن، ص ۱۰۶

لذا اگر زمانی زن و مرد از وظایفی که دین اسلام برایشان تعیین کرده است مخالفت کرده و سر باز زنند، این عمل منجر به وارد شدن آسیب جدی مرد سالاری و زن سالاری به نظام خانواده می‌شود و مخالفت از دین الهی را به دنبال دارد.

در نظام زن سالاری اعضای زن یک خانواده نقش اصلی مدیریت و رهبری خانواده را بر عهده دارد؛ زن خود را محور زندگی دانسته و قدرت و کنترل امور اعضای خانواده را در اختیار دارد و تمام تصمیمات نهایی را او می‌گیرد. اما نظام مردسالاری حکومت پدر در خانواده است. در جوامع مردسالاری پدر نقش اساسی در تصمیم‌های زندگی را دارد و هیچ یک از اعضای خانواده حق اعتراض ندارد. نقش زنان در این جوامع صرفاً به همسر و مادر بودن محدود می‌شود. در هر صورت چه مرد سالاری چه زن سالاری نظام خانواده را با آسیب مواجه کرده و منجر به بروز اختلافات خانوادگی می‌شود و از عقل سالاری و حق سالاری هم خبری نخواهد بود.^۱

باور به مهدویت می‌تواند در تشویق مردان و زنان به وظایفی که دین اسلام برایشان مشخص کرده است مفید و موثر باشد.

خانواده منتظر با توجه به باوری که از امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف دارد، به مرتبه‌ای از معرفت الهی می‌رسد که دیدگاهش نسبت به جایگاه زن و مرد در زندگی، منطقی و عقلی و مطابق با نظام خلقت می‌شود و در آن هیچگاه مرد و زن حق سلطه‌گری و تسلط همه جانبه بر دیگر اعضای خانواده را ندارد.

خداوند متعال در قرآن کریم می‌فرماید: «الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ...؛ یعنی مردان بر زنان قوامیت دارند».^۲

نکته آیه این است که ای مردان شما سرپرست منزل باشید و اداره امور را بر عهده بگیرید. درست است که خداوند مردان را قوام و سرپرست خانواده قرار داده است اما این به معنای این نیست که مرد در خانواده زورگویی کند. مراد از قوامیت صرفاً نشان دهنده قوت جسمانی و عقلی مردان نسبت به زنان است.

خانواده منتظر لازم است با این باور که امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف نظارت دائمی به اعمالشان دارد، به تهذیب نفس و خودسازی بپردازند و دائماً مراقب اعمالشان باشند.

^۱ . به پژوه، آسیب شناسی خانواده، ص ۲۳

^۲ . نساء: ۳۴

این خودسازی منجر به این می‌شود که به مرور زمان ارتباطشان با حضرت منجی عجل الله تعالی فرجه
الشریف را تقویت کنند و خود را آماده ی ظهور بکنند. هم چنین والدین باید با الگوسازی امام مهدی
عجل الله تعالی فرجه الشریف برای فرزندان‌شان زمینه لازم برای تربیت یاران مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف را فراهم
سازند.

نتیجه‌گیری

خانواده در منابع اسلامی مورد توجه شدید انبیا و اولیاء الهی بوده و بر تحکیم و تثبیت آن برای جلوگیری از فروپاشی جامعه بسیار تاکید شده است. یکی از اعتقادات اصیل بنیان خانواده باور به اصل آموزه مهدویت است که از اهمیت و جایگاه والایی برخوردار است و ریشه در دین اسلام دارد، اما امروزه مهدویت از اصل خود فاصله گرفته است و با جریان‌های انحرافی و برداشت سطحی از ظهور، مرد سالاری یا زن سالاری مواجه شده است.

بیشتر این آسیب‌ها به دلیل نداشتن نگرش صحیح و معرفت کافی از امام قائم عجل الله تعالی فرجه الشریف است.

لذا تحکیم مبانی اعتقادی و کلامی مهدویت در خانواده منتظر امامت، منجر به ایجاد بینش‌ها و نگرش‌های صحیحی می‌شود که تقویت ایمان و تعالی خانواده را به دنبال دارد. امید است خانواده منتظر، به باور و بینش صحیح و عمیق‌تری دست یابد تا به همان اندازه التزامش به هنجارهای برگرفته از انتظار بیشتر شود و بتواند با انتقال باورهای درست به فرزندان خویش زمینه‌های لازم برای تربیت نسل منتظر را فراهم سازد و خود را برای ظهور حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف آماده سازد.

فهرست منابع و مآخذ

۱. قرآن کریم، ترجمه: حسین انصاری
۲. نهج البلاغه، ترجمه: ناصر مکارم شیرازی
- الف) کتب فارسی
 ۳. احمدی، محمدرضا، فرزند سالاری، مطالعات راهبردی زنان، چاپ پانزدهم، بهار ۱۳۸۱
 ۴. الهی نژاد، حسین، مهدویت پژوهی (تطورات و آسیب‌ها)، قم: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، چاپ اول، ۱۴۰۱
 ۵. بانکی‌پور، امیرحسین، آسیب‌شناسی نهاد خانواده در ایران، تهران: مرکز نشر الگو اسلامی ایرانی پیشرفت، چاپ اول، ۱۳۹۳
 ۶. به‌پژوه، احمد، آسیب‌شناسی خانواده، تهران: انتشارات پیوند، چاپ اول، ۱۳۸۹
 ۷. بیرامی، منصور، خانواده و آسیب‌شناسی آن، ج ۱، تهران: ناشر آیدین، سال ۱۳۷۸
 ۸. تونه‌ای، مجتبی، موعود نامه (فرهنگ الفبای مهدویت)، قم: میراث ماندگار، چاپ اول، ۱۳۸۹
 ۹. حجامی، حسین، شناخت و بررسی جریان‌های انحرافی مهدویت، قم: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، چاپ اول، ۱۳۹۵
 ۱۰. دهخدا، علی اکبر، لغت نامه دهخدا، تهران: نشر دانشگاه تهران، چاپ دوم، ۱۳۷۷
 ۱۱. سلیمانیان، خدامراد، آسیب‌شناسی تسامح، قم: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، چاپ اول، ۱۳۹۹
 ۱۲. شیخی، حمیدرضا، تحکیم خانواده از نگاه قرآن و حدیث، قم: موسسه علمی فرهنگی دارالحدیث، چاپ اول، ۱۳۸۹
 ۱۳. صدرا، علیرضا، گفتمان مهدویت و چالش‌های آسیب‌شناسی، قم: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، چاپ اول، زمستان ۱۳۹۵
 ۱۴. عرفان، امیر محسن، رسانه و آموزه مهدویت، قم: انتشارات بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود عجل الله تعالی فرجه الشریف، چاپ دوم، پاییز ۱۳۹۶
 ۱۵. فرجاد، محمد حسین، آسیب‌شناسی اجتماعی و جامعه‌شناسی انحرافات، تهران: انتشارات بدر، چاپ هفتم، ۱۳۷۵

۱۶. معین، محمد، فرهنگ فارسی معین، تهران: انتشارات امیرکبیر، چاپ اول، ۱۳۷۱
۱۷. ملکوتی‌نیا، علی، آسیب‌های اخلاقی کاهش جمعیت فرزندان، تهران: انتشارات مبلغان، چاپ اول، ۱۳۹۳
۱۸. ملکی‌راد، محمود، کارکردها اجتماعی اعتقاد به مهدویت، قم: انتشارات علوم و فرهنگ اسلامی، چاپ اول، بهار ۱۳۹۷
۱۹. _____، نقش انتظار در تعالی خانواده، قم: انتشارات علوم و فرهنگ اسلامی، چاپ اول، پاییز ۱۳۹۸
۲۰. موسوی خمینی، سید روح‌الله، صحیفه امام، تهران: موسسه نشر آثار امام خمینی (ره)، ج ۲۱، بی‌تا
۲۱. میرتبار، سید محمد، آسیب شناسی جامعه منتظر، قم: بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود عجل الله تعالی فرجه الشریف، چاپ چهارم، زمستان ۱۳۹۰
۲۲. نجم، نجمه، مهارت‌ها و راهکارهای تربیت مهدوی، قم: بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود عجل الله تعالی فرجه الشریف، چاپ اول، ۱۴۰۰
۲۳. ویسی، غلامرضا، آسیب شناسی خانواده و راه های پیشگیری از آن، ج ۱، تهران: ناشر سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، ۱۳۹۷

ب) کتب عربی

۲۴. حرعاملی، محمد بن حسن، وسایل الشیعه، قم: موسسه آل بیت علیهم السلام، چاپ هفتم، بیتا
۲۵. بحرانی، هاشم، تفسیر البرهان، قم: انتشارات تهذیب، چاپ دوم، ۱۴۳۰
۲۶. کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، قم: دارالحديث، چاپ دوم، بی‌تا
۲۷. مجلسی، محمدباقر، بحارالانوار، قم: انتشارات کتاب جمکران، چاپ پنجاه و یکم، بی‌تا
۲۸. موسوی اصفهانی، محمدتقی، مکیال المکارم، قم: موسسه الامام المهدی، چاپ دوم،

۱۳۶۳ش

د) سایت

۲۹. www.zanjani.ir